

Derleyen
YALÇIN ÇAKMAK
Aleviliğin Son Yüzyılı

İletişim Yayınları 3728 • Araştırma-İnceleme Dizisi 628

ISBN-13: 978-975-05-4019-6

© 2026 İletişim Yayıncılık A.Ş. / 1. BASIM

1. Baskı 2026, İstanbul

EDİTÖR Kıvanç Koçak

DİZİ KAPAK TASARIMI Ümit Kıvanç

KAPAK Suat Aysu

KAPAK FOTOĞRAFI Malatya-Hekimhan, Çulhalı köyü cemevi
(Yalçın Çakmak arşivi)

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Oben Üçke

BASKI Ayhan Matbaası • SERTİFİKA NO. 44870

Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No. 6/41

Bağcılar 34218 İstanbul • Tel: 212.445 32 38

CİLT Güven Mücellit • SERTİFİKA NO. 45003

Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No. 6

Bağcılar 34218 İstanbul • Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları • SERTİFİKA NO. 40387

Cumhuriyet Caddesi, No. 36, Daire 3, Seyhan Apartmanı,

Harbiye Mahallesi, Elmadağ, Şişli 34367 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

Derleyen
YALÇIN ÇAKMAK

Aleviliğin Son Yüzyılı

*Ben bu dünyanın Alevisi olmalıyım,
Yana yana tükenmediğime göre...*

- GÜLTEN AKIN

Yitirilenlerin anılarına saygıyla...

İÇİNDEKİLER

BAŞLARKEN	9
“HORASAN’DAN ÖTE BİR HORASAN”: TARİHTEN GÜNCELE HORASAN ANLATISININ ALEVİ İNANCI VE KİMLİĞİNDEKİ YERİ	
YALÇIN ÇAKMAK	15
ALEVİ SÖZLÜ VE YAZILI KAYNAKLARININ KULLANIMINA DAİR METODOLOJİK ELEŞTİRİLER: “SİNEDEN SİNEYE” BİR YOLUN YAZIYLA İMTİHANI	
BÜLENT AKIN	49
DEVLET YAZISI/YAZILIMI OLARAK “ALEVİFOBİ” VE “DİJİTAL YEZİTLİK”	
ALİ DURAN TOPUZ	77
ALEVİLİĞİN KÖKENİNİN İZİNİ SÜRMEK: TÜRK İSLÂM’I OLARAK ALEVİLİĞİN SİYASAL ANLAMI	
MEHMET ERTAN	117
ALEVİ KİMLİĞİNİN KATMANLARI ÜZERİNE	
CEMAL SALMAN	143

ALEVİLİK-ALEVİLER VE KAMU: DEVLETE KARŞI KAMU MU? ANARŞİZM Mİ? YOKSA MODERN TOPLUMUN EN UYUMLU YURTTAŞLIĞI MI?	
ORHAN GAZİ ERTEKİN	171
ALEVİ TOPLUMUNDA BİLGİ AKTARIMI VE İNANÇ PRATİKLERİ	
ELİF YILDIZLI	199
MODERN TÜRK EDEBİYATINDA ALEVİLİK ÜZERİNE TEMATİK BİR OKUMA	
ÖZGE DİKMEN	217
TEMSİL, BELLEK VE KİMLİK EKSENİNDE TÜRK SİNEMASINDA ALEVİLİK	
İHSAN KOLUAÇIK	241
MÜZİK ENDÜSTRİSİNDE BİR JANRIN SERÜVENİ: DİNAMİK BİR SES EVRENİ OLARAK ALEVİ MÜZİĞİ	
FARUK ÇALIŞKAN	267
KIRIM VE EŞİTLİK TALEBİ ARASINDA ALEVİLER VE MEDYA	
KUMRU BERFİN EMRE	293
ALEVİLİĞİN AVRUPA'DAKİ KİMLİK TEZAHÜRLERİ	
BÜLENT KELEŞ	311
AĞ TOPLUMUNDA ALEVİ HAFIZASININ ÖRGÜTLENİŞİ VE TANINMA MÜCADELESİ: MADIMAK KATLIAMI HAFIZA MERKEZİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME	
ONUR ÖZGER	333
YAZARLAR	353

BAŞLARKEN

Türkiye Cumhuriyeti'nin 100. yılını geride bıraksak da Osmanlı İmparatorluğu'ndan günümüze miras kalan Kızılbaş-Alevi düşmanlığıyla (*Alevifobi*) toplum olarak henüz ve ne yazık ki yüzleşemedik. Şüphesiz bu, sadece Osmanlı dönemiyle sınırlı olmayıp ondan önceki İslâm dünyasında gayri Sünni topluluklara yönelik bakış açısıyla ilişkilidir. Bu yönüyle İslâm'ın ilerleyen yüzyıllarında Batıni gruplara yönelik uygulamaya koyulan söylem ve pratikler, bir İslâm imparatorluğu olarak Osmanlı resmî söylemi ve toplumsal yapısına da intikal etti. 15. yüzyılın ikinci yarısından itibaren artan bu eğilim, İran merkezli Erdebil Ocağı ve sonrasındaki yüzyılın başında (1501) kurulan Safevi Devleti'nin tarih sahnesinde yer almasına paralel artış göstermiştir. Bu açıdan Osmanlı'nın Çaldıran Savaşı'na (1514) giden süreç öncesinde Safevilerin Anadolu'daki takipçilerine karşı gerçekleştirdiği katliamlar ve savaşın kazanılmasını müteakiben tüm Anadolu sathında tesis ettiği Sünni hükümdarlığı, devlet ve Kızılbaş tebaası arasında büyük kırılmaların doğuşunu beraberinde getirdi. Fakat Osmanlı İmparatorluğu'nun elde ettiği bu galibiyetin de en nihayetinde, etkileri tarihten bugüne değin devlet-toplum ve yine toplum içi ilişkilerde devam edecek, bir "Pirus zaferi"nin başlangıcı

olduğu söylenebilir. Çünkü Osmanlı açısından bu zafer, kendi tebaası Kızılbaş halkla ilişkilerinde karşılıklı olarak bir güvensizlik ortamı oluşturduğu gibi, yine devlet ve propaganda-sının etkisindeki Sünni halk tarafından da belirli periyodlarla Kızılbaşlara yönelik gerçekleştirilen katliam ve pogromları beraberinde getirdi. Yaşadığımız bu topraklarda, etkileri toplumsal önyargılar ve çatışma açısından uzun süre devam edecek “en köklü fay hattı”nın temelleri de böylelikle atılmış oluyordu.

Kızılbaş halka yönelik bu menfi tutum ilişkilendirildikleri Safevilerin yıkılışı sonrasında da olduğu gibi devam etti. 1782’de Karahisar-ı Sahib’te (Afyon) yüzün üzerinde insanın bir tekkeye kapatılarak diri diri yakılmaları (*ihrâk-ı bi’n-nar*) ve bundan bir yüzyıl sonra 1896’da Dumuklu’da (Akçadağ-Malatya) yüzlerce masum insanın öldürüldüğü devam edegelen katliamlar, Kızılbaşlara yönelik şiddet siyasetine gerektiğinde nasıl da başvurulduğunu tüm çıplaklığıyla ortaya koymaktaydı. Üstelik Osmanlı yetkilileri bu katliamları gerçekleştirirken yalnız da değildi. Öyle ki, geçmişten beri resmî ideolojinin etkisiyle Kızılbaşlara yönelik önyargılarla beslenen Sünni halk da fırsat buldukça doğrudan ya da askere yardım maksadıyla dolaylı olarak bu katliamlarda yer almaktan geri durmadı.

Resmî ağızların dilinde “Alevilere karşı gerçekleştirilmiş bir facia” olarak kabullenilen Dumuklu Katliamı, II. Abdülhamid döneminde meydana gelmişti. Ama bu dönem, genel itibarıyla devletin Kızılbaş-Alevi siyasetinde topluluk mensuplarının kontrol ve asimilasyonu açısından geçmişten farklılık arz eden birtakım politikaları beraberinde getiren bir zaman aralığına da tekabül ediyordu. Bu siyasetin temel argümanı şiddetin geri plana çekilerek (Dumuklu’da olduğu gibi gerek duyulduğunda kullanımından da geri durulmayarak) “tashiḥ-i akâid” adı verilen inançların düzeltilmesiydi. Bunun başında da Kızılbaş köylerine cami-mescitler yapılması, çocuklarının okullarda eğitilmeleri, vaaz-nasihatlerde bulunulması ve sürgün gibi çeşitli uygulamalar geliyordu. Bununla beraber Abdülhamid dönemindeki önemli bir değişiklik de Kızılbaş ocakları ile

Bektaşiliğin Çelebi kolunun yakınlaşması sonucu Kızılbaşlık tabiri yerine “Alevi” adının giderek kullanıma girmesidir.

II. Abdülhamid dönemindeki devlet siyasetinin ne denli başarısı elde ettiği tartışmalı olup özellikle Kızılbaşların asimilasyonuna hizmet eden bu uygulamaların özgünlüğü ve ilkliliği, Cumhuriyet dönemine intikal eden Osmanlı mirasının önemli unsurlarındandır. Buna ek olarak, Cumhuriyet’e miras kalan bir uygulama da Abdülhamid’in tahttan indirilmesiyle iktidarı ele geçiren İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin (İTC) soyunduğu “Türklük” siyasetinde Kızılbaş-Aleviliğin ulus inşasında araç haline getirilmiş olmasıdır.

İTC’nin bu siyasetiyle Kızılbaş-Aleviliğin resmî ideolojinin radarına girmesi ve Osmanlı Devleti’nin yıkılışıyla Anadolu merkezli kurulan Cumhuriyet Türkiye’sinde de özel ilgi odağı oldu. Söz konusu yönüyle ve bilhassa Kızılbaş-Alevi siyasetindeki bu süreklilik, özellikle milliyetçilik tartışmalarında sıklıkla ön plana geldi. Fakat Türklük ile ilişkisi geliştirilmeye çalışılan Aleviliğin özellikle farklı etnik gruplar (Kürtler ve Araplar) içerisindeki varlığı ciddi sorun teşkil etti. Bunun Osmanlı-kurulacak Cumhuriyet’in “aracı” olarak adlandırabileceğimiz Milli Mücadele döneminde 1921 tarihli Koçgiri Hadisesi ile ilk kırılmayı yaşadığı söylenebilir. Koçgiri’yi, büyük bir kırım olarak adlandırabileceğimiz 1937-38 Dersim Tertelesi izledi. Her iki hadisede de Kürtlük vurgusunun ön planda olduğu görülse de, Alevi karşıtlığı da bundan azade değildi. Bunun, çok partili hayata geçiş sonrasında Alevilerin katledildiği saldırılar (Ortaca, Maraş, Çorum, Malatya, Sivas, Gazi) izledi. Aynı şekilde 12 Eylül 1980 askerî darbesinden de Aleviler doğrudan etkilendi. Çünkü darbeye beraber –tıpkı II. Abdülhamid döneminde olduğu gibi– Alevi köylerine cami yapılmasıyla, topluluğun asimilasyonu için çocuklarının imam hatip okullarına alınması yoluna da gidildi.

21. yüzyıla aralanan kapı ve bilhassa 2002 yılında AKP’nin iktidara gelişiyle yaşanan gelişmeleri, hükümetin önemli bir destekçisi olarak Fetullah Gülen cemaatinin Alevilere yönelik “hoşgörü” sosuna batırılmış kuşatma projeleri (Abant toplan-

tıları, cami-cemevi siyaseti) takip etti. Fakat bütün bunlara rağmen Türkiye yine de Alevifobinin gerek siyasi gerek toplumsal düzeyde tüm varlığıyla devam ettiğine yakından tanıklık etti. Burada bilhassa, ordu ve yargıdaki kısmi varlıkları üzerinden, Cumhuriyet rejiminin kuruluşundan itibaren devletin uyguladığı politikalarından rahatsız olan siyasal İslâmcı ve bazı mütedeyyinlerin gözünde günah keçisi haline getirildiler. Bunu 2013'te Gezi Ayaklanması'nda ölen gençlerin Alevi kimliğine mensubiyeti üzerinden bir "Alevi ayaklanması" olarak damgalanması izledi. Bu bakımdan bir diğer önemli hadise olarak CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu'na Ankara Çubuk'ta düzenlenen saldırı üzerinden Alevi kimliğine yönelik nefretin çeşitli sosyal medya hesaplarında boca edilmesi ve yine Kılıçdaroğlu'nun cumhurbaşkanlığı seçimlerindeki adaylığı, bir Alevinin cumhurbaşkanı olup-olmayacağı üzerinden yürütülen tartışmalarla Alevilere yönelik yaralayıcı gerçeği bir kez daha hatırlatmış oldu. İfade edilen bu kısa tarihî silsileye dahil edilmesi gereken önemli bir diğer gelişme de Suriye'deki iç savaş ve sabık lider Esad'ın Alevi kimliğinden hareketle özel olarak Arap Alevilerine yönelik gerçekleştirilen katliam, geneldeyse Alevilere yöneltilen nefret söylemidir.

Netice olarak Osmanlıdan günümüz Türkiye'si'ne uzanan 500 yıllık periyotta Kızılbaş-Alevilere karşı uygulanan politika ve geliştirilen kamusal nefret söyleminin bittiğini söylemek ne yazık ki mümkün değil. Aynı durumun tersi şekilde, Kızılbaş-Alevi kimliği ve inancının inşa ve devamlılığında doğrudan ve dolaylı etkileri beraberinde getirdiği de göz ardı edilemez. Bu vesileyle öteki olarak kodlanan, zulüm ve baskıyla özdeş kılınan "Yezitliğe" karşı mücadelenin tarih boyunca Alevilerin birlikteliği ve dayanışmasına "katkı" sunduğu söylenebilir. Dolayısıyla Aleviler içerisinde geleneksel anlayışın kısa süre öncesine değin varlığını koruduğu bu durumda gerek Türkiye'deki gerek Türkiye dışındaki Alevi topluluklarında güçlü bağların varlığı dikkat çekmiştir. Ama yine de bu tablo birkaç onyıldır siyasi, iktisadi, sosyolojik ve zihniyet açısından dünyada ve Türkiye'de meydana gelen birçok deği-

şikliğin Aleviliği de etkilenmesinden ötürü önemli değişiklikleri beraberinde getirdi. Bu bakımdan Alevilerin günümüzde topluluk içi-dışı çeşitli tartışma ve müdahalelerin etkisiyle kimliklerinin devamlılığı sağlamak için çeşitli arayışlar içerisinde oldukları görülmektedir. Elinizdeki bu derleme de Alevilik açısından güncelliğini hâlâ koruyan konu ve sorulara yönelik tartışmalara farklı yönleriyle cevap ya da yorum geliştirme amacıyla kuvveden fiile çıktı denilebilir. Fakat derleme çalışmalarının beraberinde getirdiği olağan sınırlılıklar açısından okurun arzu ettiği/edeceği tüm konuları kapsamadığını başından ifade etmek gerekiyor. Bu yönüyle benzeri çalışmalar açısından önümüzde hâlâ büyük bir tartışma alanı olduğu ve dolayısıyla bu eserin de sadece alana yönelik mütevazı bir katkı sunmayı hedeflediği açıktır.

Okuru, yazarların meramlarıyla baş başa bırakmadan önce düşün dünyasında çok önemli başarılarla imza atan ve bu eserin ortaya çıkmasında da desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen İletişim Yayınları ailesine hiss-i şükrân olduğumuzu belirtmek isteriz. Bu güçlü ailenin emektarlarından editörümüz Kıvanç Koçak ile Tanıl Bora'ya da hassaten duâgûyuz. Var olsun, sağ olsunlar...

Kapıyı şimdi gönül rahatlığıyla yazarlara aralarken bu kolektif çalışmaya sundukları emeklerinden ötürü onlara da ne kadar teşekkür etsek azdır. Cümlesinin emekleri artsın eksilmesin, taşsın dökülmesin...

YALÇIN ÇAKMAK

“HORASAN’DAN ÖTE BİR HORASAN”: TARİHTEN GÜNCELE HORASAN ANLATISININ ALEVİ İNANCI VE KİMLİĞİNDEKİ YERİ¹

YALÇIN ÇAKMAK

Kadîm oldur ki evvelini bilür kimesne olmaya²

Alevilik, son dönemlerde artan “inanç ve kimlik tartışmaları” ekseninde hem içeriden hem de dışarıdan çeşitli başlıklar ve tartışmalar ekseninde konuşulmaya devam ediyor. Bunların başında genel olarak *Alili-Alisiz Alevilik*; *Aleviliğin İslâm içi olup-olmadığı*; *İslâm’dan daha eski, “kadim” bir geçmişe sahip bulunup-bulunmadığı*; *Alevilerin etnik kökeni*; *Şah İsmail’in etnik kökeni* (Kürt mü, Türk mü?); *Alevi cenazelerinde saz çalınıp-çalınamayacağı* gibi konular gelmektedir. Bu bağlamda bilhassa etnik köken ve bu köken tartışmaları etrafında dile getirilen “Alevilik=Türklük” şeklindeki resmî ve gayriresmî kabuller, geçtiğimiz yüzyılın son çeyreğinden itibaren yükselişe geçen Kürt milliyetçi uyanışıyla meydana gelen karşı tepkilerle yakın ilişki içerisinde. Bu tablo daha çok, azımsanmayacak bir orana sahip *Kurmanç* ve *Kırmanç/Zaza* Alevilerinin³ kendi kimliklerini ön plana getirirlerken Alevi inançlarını da bu

1 Bu makaleyi, 2023 yılında kaybettiğimiz değerli abimiz ve dostumuz gazeteci İsmet Demirdöğen’in aziz anısına ithaf ediyorum. Devri daim olsun.

2 Ahmed Cevded Paşa, *Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye*, Matbaa-i Osmaniye, Dersaadet, 1305, s. 46.

3 Kırmanç olarak nitelendirilen ve bugün “Zaza” olarak da adlandırılan bu kesim içerisinde bir grubun kendilerini “Kürt” olarak görmediklerini de belirtmek gerekir.

kimlikleriyle ilişkili vurgulamalarından kaynaklanır. Yani “Aleviliğin bir Türk inancı olduğu” yönündeki ön kabul ve şartlanmışlıklara gösterilen tepkiler, çoğunlukla bu kesim mensuplarınca ciddi bir itiraz olarak yükseltilmektedir. Hatta “Türk” ve “Kürt” vurgularına mesafelenerek, kendilerini her iki milliyetçiliğin dışında konumlandırıp, Aleviliği doğrudan bir “etnik grup” olarak ele alan yaklaşımlar da söz konusudur.

Hal böyle olunca taraflar, Aleviliğin milliyetçi bir çerçevede okunmasına imkân tanıyan bu tartışmalarda savundukları “doğruları” çoğu zaman tarihsel bir arka plan üzerinden temellendirdikleri gibi, tarihi de âdeta bir “dolgu malzemesi” olarak kullanmaktadır. Bununla beraber, tarihin belirli bir döneminde meydana gelen siyasi hadiseler de Aleviliğin belirli bir etnik grupla ilişkilendirilmesinde bilinçli şekilde ön plana çıkarılır. Örneğin, meseleyi tamamen Türklük ekseninden ele alarak “Kürdün Alevisi ya da tersinin olamayacağı” yönünde görüş bildiren çevrelerin bu iddialarını özellikle Osmanlı-Safevi ilişkileri bağlamında geliştirdikleri tarih yorumlarıyla destekledikleri söylenebilir. Bu noktada, söz konusu dönemin başlarında öne çıkan tarihi bir figür olarak İdris-i Bidlisi’nin faaliyetleri Kürt-Alevi ayrışması açısından önemli bir savunma dayanağı olarak gündeme getirilmektedir.⁴ Benzer bir durum Aleviliğin Türklük, Kürtlüğün de “Sünni ve Şafiilikle” eşleştirilip, Kürtlüğün bu inanç evreni dışında bırakılması ve bu vesileyle tarihteki Alevi katliamlarından Kürtlerin sorumlu tutulması gibi bariz anakronik propagandalar için

4 İdris-i Bidlisi yıllarca “Sünni-Şafii” bir Kürt olarak, Yavuz Sultan Selim dönemi Kızılbaş-Alevi katliamlarının baş sorumlusu olarak görüldü. Oysa kendisinin bu katliamlarda doğrudan payının olmadığı gibi Şah İsmail ile olan yazışmaları başta olmak üzere Sünni kimliğinin de tartışmalı olduğu kısa süre önce yapılan bilimsel çalışmalarla ortaya konulmuştur. Bkz. Vural Genç, *Acem’den Rum’a Bir Bürokrat ve Tarihçi İdris-i Bidlisi (1457-1520)*, TTK Yayınları, 2019 ve aynı yazar “İdris-i Bidlisi’yi Yeniden Düşünmek”, *Kürt Tarihi ve Siyasetinden Portreler*, (der.) Yalçın Çakmak, Tuncay Şur, İletişim Yayınları, 2018, s. 31-41. Ayrıca bkz. Yalçın Çakmak, “Katliam, Hiyânet, Mübâlağa, Kahramanlık... İdris-i Bidlisi Tartışmaları ve HÜDA PAR”, *Birikim*, 27 Nisan 2023, <https://birikimdergisi.com/guncel/11382/katliam-hiyanet-mubalaga-kahramanlik-idris-i-bidlisi-tartismalari-ve-huda-par>

de geçerlidir.⁵ Oysa bırakın Bidlîsî'nin inanç dünyası ve kitabı *Selimşahnâme*'deki resmî tarih anlatısını, ne bu eseri hangi motivasyonlarla kaleme aldığı ne de kendisinin Alevi yazılı ve sözlü belleğinde 1990'lara kadar bir karşılığının olmadığı bilinmektedir. Diğer bir ifadeyle, Bidlîsî'ye ilişkin söz konusu iddiaların, esasen 1990'ların ortalarında yapılan bir çalışma sonrasında Alevi kamuoyunda yaygınlık kazandı(rıldı)ğı söylenebilir.⁶

Tam da bu noktada, mevcut tartışmalara eklemlenen yeni bir konu başlığı daha belirlemektedir: 1990'lı yıllardan itibaren etkisini hissettirmeye başlayan, Aleviler açısından inançsal bir anlam taşıyan “Horasan” adlı coğrafya üzerinden yürütülen tarih, inanç ve etnik yapı odaklı tartışmalar. Oysaki Horasan merkezli mevcut tartışmaların, öncesinde tarihsel bir süreklilikten ziyade “mitik bir yurt yahut coğrafya”⁷ anlayışı çerçevesinde ele alındığı ve Alevi inanç dünyasında da bu biçimiyle konumlandırıldığı görülür.

Kızılbaş-Alevilik ve yine özel olarak Horasan inancı ve anlatısı özellikle 20. yüzyılın başından itibaren Türklükle ilişkilendirilse de⁸ Alevilik inancında ve tamamen etnik vurgulardan bağımsız, söz konusu yüzyıldan önce varlığını koruyarak sürdüren bir öneme sahip olmuştur. Bu nedenle ve tam da buradan hareketle, Horasan'ın Aleviliğin yazılı kaynaklarında

5 Oysa “kırk bin Kızılbaşın” öldürmesi Yavuz Sultan Selim'in Çaldıran Savaşı öncesindeki hazırlık dönemine (1512-1513) tekabül ettiği gibi, katliamların gerçekleştiği yerler de genel itibarıyla Anadolu'nun ortasından batısına uzanan bir coğrafya olarak, Kürtlerin yaşadıkları “Kürdistan” olarak adlandırılan bölgenin dışında kalmaktadır. Yine Kürt beylerinin de 1507'den Çaldıran Savaşı'nın sonuna kadar (1514) Safevi hükümdarı Şah İsmail'e bağlı oldukları (vassal) bilinirken, onları Kızılbaş katliamlarından sorumlu tutmak bilinçli bir büyük çarpıtmadır.

6 Bu, Hicabi Kırılancı'nın 1995'te tamamladığı doktora çalışması olup, kitap olarak ilk baskısı 2001'de Kültür Bakanlığı'nca tarafından yapılmıştır: İdris-i Bidlîsî, *Selim Şah-Nâme*, Kültür Bakanlığı Yayınları, 2001.

7 Selim Temo, *Horasan Kürtleri*, Dara Yayınları, 5. baskı, 2022, s. 62.

8 Baha Said, *Türkiye'de Alevî-Bektaşî, Ahi ve Nusayrî Zümreleri*, (yay. haz.) İsmail Görkem, Kültür Bakanlığı Yayınları, 2000, s. 112-122; Yusuf Ziya Yörükân, *Anadolu'da Alevîler ve Tahtacılar*, (yay. haz.) Turhan Yörükân, Ötüken Yayınları, 2. baskı, 2015.